

sytuację prawnomiędzynarodową rzek międzynarodowych (rozd. XXIII), morza pełnego (rozd. XXIV), morskich wód wewnętrznych (rozd. XXV), morza przybrzeżnego (rozd. XXVI), morskiego pasa przyległego (rozd. XXVIII), cieśnin i kanałów morskich (rozd. XXVIII) oraz terytorium powietrznego (rozd. XXIX).

Autorzy analizują normy prawnomiędzynarodowe m. i. na tle praktyki państw. Wskazując, iż z zasady zwierzchnictwa terytorialnego, które jest bezpośrednią konsekwencją władzy państwa w zakresie terytorium, wynika wyłączność władzy państwa suwerena na danym terytorium (s. 223), pokazują typowe przykłady naruszenia zwierzchnictwa terytorialnego przez tworzenie np. baz wojskowych na obcych terytoriach przez państwa imperialistyczne. Jednakże trzeba wskazać, że naruszenie tej zasady jest zazwyczaj zamaskowane „umowami międzynarodowymi”. Wyraźnymi natomiast aktami bezprawia są częste fakty naruszenia terytorium powietrznego państw obozu pokoju przez lotnictwo, szczególnie Stanów Zjednoczonych, będące zresztą jednym z przejawów ich agresywnej polityki (s. 272).

Inny, zasługujący na szczególną uwagę — to problem zachodnich granic Polski.

Ostateczność i nienaruszalność naszych granic prof. Kocot opiera zarówno na umowach międzynarodowych związanych z zakończeniem II wojny światowej, jak i na umowach dwustronnych, między Polską a NRD. Określenie (ustalenie) granicy nastąpiło w umowie poczdamskiej, zaś wytyczenie (delimitacja) w umowie zgorzeleckiej. Trzeba jednak podkreślić, że charakter umów polsko-niemieckich jest inny aniżeli umów jałtańskiej i poczdamskiej. Wynika to z dwu przyczyn: 1) w Jałcie i Poczdamie ani Polska, ani Niemcy nie brały bezpośred-

niego udziału. A te właśnie umowy stanowią zasadniczą podstawę naszych granic zachodnich. 2) Umowa zgorzelecka, jak i poprzedzająca ją deklaracja nie wprowadzają nic nowego, ale są tylko potwierdzeniem przez NRD istniejącego *status quo* ustalonego przez zwycięskie mocarstwa po bezwarunkowej kapitulacji Niemiec. Jak wynika z samego tytułu umowy zgorzeleckiej, jest ona potwierdzeniem ustalonej i istniejącej granicy polsko-niemieckiej. Równocześnie jest jednak wyrazem nowych stosunków nieznanymi w historii tych dwu państw sąsiadujących.

Omawiany podręcznik czyta się z wielkim zainteresowaniem. Sprawia to fakt, iż autorzy nie ograniczają się jedynie do przedstawienia swoich poglądów, ale — co jest szczególnie cenne — zajmują krytyczne stanowisko zarówno wobec poglądów autorów burżuazyjnych, jak i wobec praktyki państw imperialistycznych, niejednokrotnie sprzecznej z podstawowymi zasadami współczesnego prawa międzynarodowego. W ten sposób czytelnik ma możliwość zorientowania się w tendencjach obecnej (i dawnej) doktryny burżuazyjnej oraz w dążeniach kół imperialistycznych, które działają wbrew prawu międzynarodowemu, choć jednocześnie powołują się na nie.

Zdecydowanie przeciwstawiają się autorzy koncepcjom kosmopolitycznym, które zmierzają do ograniczenia lub wręcz przekreślenia suwerenności państw w imię stworzenia „państwa” i „rządu światowego” oczywiście pod egidą Stanów Zjednoczonych.

Podręcznik nie jest więc tylko wykładem obowiązującego prawa międzynarodowego, ale jednocześnie orężem w walce o poszanowanie tego prawa przeciw wszelkim próbom gwałcenia lub obchodzenia go.

Bolesław Paździor

ZACHODNIO-NIEMIECKIE WYDAWNICTWA BIBLIOGRAFICZNE

Herbert Rister, *Schrifttum über den deutschen Osten (1945—1951)*. Sonderdruck aus Zeitschrift für Ostforschung. Marburg/Lahn 1953, N. G. Elwert-Verlag, 8°, s. 6, nlb., 82.

Autor w swojej bibliografii wykorzystał materiały polskie, niemieckie, czeskie, a także nieco angielskich i francuskich. W układzie systematycznym bibliografia jego zawiera następujące

działy: ogólny, wiedzę regionalną, ludność, zagadnienia przesiedleńcze, gospodarze i dzieje społeczne, historie, administrację i prawo, życie religijne, literaturę i krytykę literacką, językoznawstwo, życie kulturalne, publicystykę, dzieje stosunków niemiecko-polskich, południowy obszar Bałtyku, a w końcu rejestr nazwisk. Niezależnie od powyższego bibliografia Ristera podzielona jest na trzy wielkie grupy: tereny niemieckie w ogólności (746 pozycji), dzieje polsko-niemieckich stosunków (236 poz.) oraz południowy obszar Bałtyku (236 poz.), razem obejmuje ona 1218 opisów bibliograficznych. Materiał bibliograficzny wybrany został w sposób tendencyjny, tak, ażeby poszczególne opisy mogły służyć „naucę” zachodnio-niemieckiej do celów rewizjonistycznych. Powyższa bibliografia obejmuje nauki społeczne w najszerszym tego słowa znaczeniu, jednakże z dużą przewagą nauk historycznych. Obejmuje ona wybór druków zwartych i wydawnictw ciągłych. Tytuły pozycji polskich (zarówno krajowych, jak emigracyjnych) podane zostały także w tłumaczeniu niemieckim.

Herbert Rister, *Schlesische Bibliographie 1942—1951. Im Auftrage der Historischen Kommission für Schlesien bearbeitet von... 2. Auflage — als Manuskript gedruckt.* (Vorwort: Prof. Dr. Herbert Schlenger, 1. Vorsitzender der „Historischen Kommission für Schlesien“). Marburg a. d. Lahn 1954 [Wyd.] Johann Gottfried Herder-Institut 4°, s. XII, 215. Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ost-Mittleuropas herausgegeben vom Johann-Gottfried-Herder - Institut, Marburg/Lahn. Schriftleitung: Dr. Ernst Bahr. Nr. 5. Einzelschriften der Historischen Kommission für Schlesien I. [maszynopis powielany, druk cynkograficzny].

Bibliografia stanowi kontynuację wydawanej poprzednio bieżącej bibliografii pt.: „Schrifttum für das Jahr... und Nachträge über Schlesien“ drukowanej w *Zeitschrift für die Geschichte Schle-*

siens (ostatnio w roczniku 76 z 1942 r. za rok 1941).

Bibliografia powyższa jest powtórką pierwszego wydania z lutego 1953 r. Obejmuje ona (w wyborze) materiały polskie, czeskie i niemieckie w łącznej liczbie 3196 opisów; prócz tego zawiera: b. szczegółowy indeks nazwisk, indeks miejscowości, następnie spis rzeczy i objaśnienia do skrótów oraz errata. Według wstępu do wydawnictwa, opracowanego przez samego Ristera, zebrane w bibliografii materiały pochodzą z „Gesamtkatalog des wissenschaftlichen Schrifttums Ostmitteleuropas“ biblioteki Instytutu Herdera, z Zentralkatalog der wissenschaftlichen Bibliotheken des Landes Nordrhein-Westfalen mit bibliographischer Auskunftstelle Köln-Lindenthal, Auskunftsabteilung der Öffentlichen Wissenschaftlichen Bibliothek Berlin, Sammelkatalog und Hessischer Zentralkatalog bei der Stadt- und Universitäts-Bibliothek Frankfurt/M oraz Gesamtkatalog Ausländischer Zeitschriften (GAZ) an der Westdeutschen Bibliothek Marburg/L. Układ (systematyczny) jest bardzo przejrzysty i zawiera materiały opublikowane w latach 1942—1951 z następujących dziedzin wiedzy: A. Cały Śląsk (ogólne wiadomości, krajoznawstwo, nauka o społeczeństwie, historia ogólna i polityczna, historia miejscowości, historia ustroju i prawa, administracja, nauki gospodarcze i społeczne, życie umysłowe i kulturalne, życie religijne, język, historia i krytyka literatury), B. Dolny Śląsk (krajoznawstwo, ludność, historia, gospodarka, zdrowie publiczne, życie duchowe i kulturalne, język), C. Górny Śląsk (krajoznawstwo, ludność, historia, nauki gospodarcze i społeczne, życie umysłowe i kulturalne, życie kościelne, język), D. Śląsk Austriacki (wiadomości ogólne, krajoznawstwo, nauka o społeczeństwie, historia, nauki gospodarcze i społeczne, życie umysłowe i kulturalne, język, historia i krytyka literatury). Bibliografia obejmuje wydawnictwa (druk zwarty) oraz wydawnictwa ciągłe. Wewnętrzna strona dolnej okładki zawiera wykaz 14 prac monograficznych oraz bibliograficznych dotyczących

naszych Ziemi Zachodnich (Śląsk, Pomorze, Warmia i Mazury), prac wydanych w Marburgu.

Zgodnie z wypowiedzią dra H. Schlengera (w słowie wstępnym), prace „historycznej komisji Śląska“, rozpoczęte w Marburgu w r. 1950, stanowią po prostu kontynuację prac przedwojennych. Jeżeli chodzi o prace bibliograficzne, dr Schlenger najwyraźniej zapowiedział rozpoczęcie na szeroką skalę zakrojonych prac w tym zakresie, tak, aby systematycznie można było opanować całokształt dziedzin wiedzy o Śląsku w kraju i za granicą. W tym celu rozbudowuje się ośrodki bibliograficzne krajowe, a jeżeli chodzi o zagranicę, powstać ma specjalny ośrodek poszukiwawczy (*Suchdienst*), którego zadaniem byłoby wynotowywanie wszystkich pozycji dotyczących Śląska. Jak więc z tego widać, w Niemczech zachodnich zabrano się naprawdę bardzo poważnie do prac bibliograficznych, szkoda tylko że prace te zostały objęte programem politycznym reakcyjnych i rewizjonistycznych kół bońskich. Zapewne, tworzenie kompletnej bibliografii jakiegos zagadnienia jest rzeczą nader pożądaną, ale też i kosztowną, chociaż nie zawsze celową. W tym wypadku jednak nie zwraca się uwagi ani na koszt, ani na nakłady pracy, albowiem chodzi po prostu o zebranie takiego materiału „dowodowego“, który by mógł stanowić oręż w kampanii rewizjonistycznej prowadzonej o ziemie śląskie. Tak więc nie cele naukowe, ale agresywne przyświecają naukowcom w Bonn, Marburgu, Monachium, Stuttgarcie i innych ośrodkach Niemiec zachodnich.

Herbert Rister, *Schlesische Bibliographie 1952—1953 mit Nachträgen für die Jahre 1942—1951*. Im Auftrage der Hist. Komm. f. Schlesien bearbeitet von... 1. Aufl. — als Manuskript gedruckt. Marburg a. d. Lahn 1954 [Wyd.] Johann Gottfried Herder-Institut 4°, s. X, 222. *Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ost-Mitteleuropas* hrsg. v. Johann Herder-Institut Marburg/L.

Schriftltg.: Dr. Ernst Bahr. Nr. 18. Einzelschriften d. Hist. Komm. f. Schl. III. [maszynopis powiel., druk cynkograficzny.]

Podobnie jak poprzednia bibliografia, obejmuje ona również (w wyborze) materiały polskie, czeskie i niemieckie. Materiały pochodzą na ogół z tych samych bibliotek, co materiały poprzedniego wydawnictwa. Całość materiałów w liczbie 2800 pozycji bibliograficznych włączona została w dwie zasadnicze grupy: A. Niemcy wschodnie w ogólności oraz B. Śląsk, przy czym wewnętrzny układ rzeczowy na ogół nie różni się wiele od poprzedniego tomu Ristera. Bibliografia zawiera opisy druków zwartych oraz opisy wydawnictw ciągłych (całości, artykuły, fragmenty); podobnie jak poprzedni tom Ristera, uwzględniła ona również recenzje. Na końcu bibliografii widnieją: rejestr nazwisk i wykaz tytułów bez autorów oraz rejestr nazw miejscowości. Poza tym w bibliografii jest jeszcze szczegółowy spis rzeczy oraz objaśnienie skrótów. Tytuły pozycji polskich podane zostały w tłumaczeniu niemieckim. Założenia polityczne omawianej bibliografii w niczym nie różnią się od poprzedniej pozycji wydawniczej, tj. od tomu nr 5 tzw. Komisji Historycznej Śląska.

Herbert Rister, *Schrifttum für Polen 1943—1951 mit besonderer Berücksichtigung des Posener Landes* (Auswahl). Im Auftrage d. Historisch-Landeskundlichen Kommission für Posen und das Deutschum in Polen bearbeitet von... — als Manuskript gedruckt — Marburg a. d. Lahn 1953. Johann Gottfried Herder-Institut, 4°, s. VIII, 147. *Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ost-Mitteleuropas* hrsg. v. Johann Gottfried Herder-Institut, Marburg/Lahn. Schriftleitung: Dr. Ernst Bahr. Nr. 10. [maszynopis powiel., druk cynkograf.]

Słowo wstępne Ristera daje nam możliwość przekonania się o tym, jaki jest właściwy cel tej i wszystkich innych za-

chodnio-niemieckich bibliografii. Oto co mówi Rister: „...Brak pomocniczych materiałów bibliograficznych do nowego piśmiennictwa odnoszącego się do środkowego wschodu Europy, na którego pozyskanie kładli wielki nacisk kierownictwo i naukowcy współpracownicy Instytutu oraz członkowie rady naukowej Instytutu Herdera, spowodował, że natrafiono na wielkie trudności w skompletowaniu materiałów, mających sprostać wzrastającym potrzebom niemieckich badań nad Wschodem. Z tych to względów uważałem za konieczne systematyczne zbieranie wszelkich materiałów dotyczących tego zagadnienia. A jako były kierownik biblioteki, predestynowanej do tego, aby stać się centralnym zbiorem piśmiennictwa naukowego traktującego o terenach wschodnio-środkowo-europejskich, uważałem za punkt honoru kontynuować prace nad wschodnio-niemiecką bibliografią, prowadzone ongiś przez V. Loewego, J. Hübnera, H. Grüna, A. Lattermanna i in.“ A więc — kontynuacja przedwojennych prac, prowadzonych w takich ośrodkach, jak Wrocław czy Królewiec. Rister zapomniał jeszcze dodać, że jego bibliografia jest w pierwszym rzędzie kontynuacją przedwojennej polityczno-propagandowej bibliografii Fritza Prinzorna, wydawanej od 1932 r. w Gdańsku pt. „Danzig-Polen-Korridor und Grenzgebiete“, która w latach wojennych nosiła aktualniejszy tytuł: „Deutsche Reichsgaue im Osten und Generalgouvernement Polen“ i przestała wychodzić w 1942 r.

Bibliografia Polski Herberta Ristera obejmuje wybrane materiały polskie, niemieckie, a także nieco czeskich, angielskich i francuskich — ogółem 1754 pozycje bibliograficznych, prawie że wyłącznie druków zwartych w układzie systematycznym i w trzech generalnych działach: A. Polska, B. Poznań, C. Uzupełnienia, przy czym układ drugiego i trzeciego stopnia jest niemal identyczny z układem poprzednich bibliografii Ristera. Właściwą część bibliograficzną poprzedza objaśnienie skrótów, a po opisach bibliograficznych następują: re-

jest I (osoby zbibliografowane, autorzy, opracujący, współpracownicy, wydawcy, tłumacze, ilustratorzy, recenzenci i tytuły bez autorów) oraz rejestr III (nazwy geograficzne i narodowości). Materiał bibliograficzny wybrany został wyłącznie z biblioteki głównej Instytutu Herdera. Zasięg chronologiczny obejmuje w zasadzie tylko lata 1943—1951, jednakże w niektórych wypadkach bibliografia uwzględnia i wcześniejszy materiał. Pozycje niemieckie podane zostały również w tłumaczeniu niemieckim.

Herbert Rister, Hans Moritz Meyer, *Schrifttum über Polen mit besonderer Berücksichtigung des Posener Landes 1952—1953 und Nachträge (Auswahl)*. Im Auftrage der Historisch-Landeskundlichen Kommission für Posen und das Deutschtum in Polen bearbeitet von... Marburg/Lahn 1955. (Wyd.) Johann Gottfried Herder-Institut 4° s. IX, 1 nln., 207 (maszynopis powielany, druk cynkograficzny). Wissenschaftliche Beiträge j. w. Nr. 20.

Podobnie jak w poprzedniej bibliografii zostały tu uwzględnione materiały w języku polskim i niemieckim, jak również i w innych językach. Począwszy od 1953 r. Rister opracowuje ją wspólnie z Meyerem, który zestawia materiały dotyczące Wielkopolski. Meyer był współautorem „*Wartheland — Bibliographie. Folge I 1939—1942*“, wydanej w Poznaniu w 1943 r.

Ogółem bibliografia zawiera 2697 pozycji (2466 pozycji kolejno liczbowanych + 281 pozycji dodatkowych, umieszczonych przy cyfrach z literami: a, b, c, d, e itd.), w tym 318 pozycji odnoszących się do Wielkopolski. Układ rzeczowy bibliografii ten sam co w wydaniu poprzednim.

Ernst Wermke, *Bibliographie der Geschichte von Ost- und Westpreussen für die Jahre 1939—1951 nebst Nachträgen aus den früheren Jahren*. Bearbeitet im Auftrag der Historischen Kommission für ost- und westpreussische Landesforschung von... — als Manuskript gedruckt. (Vorwort: Ernst

Wermke) Marburg a. d. Lahn, 1953. Johann Gottfried Herder - Institut, Marburg/Lahn 4° s. III, 294. Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ost-Mitteleuropas herausgegeben vom Johann Gottfried Herder - Institut Marburg/L. Schriftleitung: Dr. Ernst Bahr. Nr. 11. [maszynopis powiel., druk cynkograf.]

Jak podaje słowo wstępne, powyższa bibliografia jest po prostu kontynuacją wydanej w r. 1933 przez tegoż autora „Bibliographie der Geschichte von Ost- und Westpreussen“, obejmującej wówczas prawie że 16000 tytułów bibliograficznych (nb. z wielkimi lukami i niedokładnościami, a przede wszystkim z materiałem jednostronnie wybranym!)*. W latach następnych Wermke kontynuował bibliografię tych terenów, wydając ją w poszczególnych zeszytach *Altpreussische Forschungen*. Dalszy ciąg, obejmujący lata 1939—1942, przygotowany do druku w r. 1944, uległ w Królewcu na skutek działań wojennych niemal zupełnemu zniszczeniu. W r. 1950 powstała na nowo tzw. historyczna komisja dla Prus Wschodnich i Zachodnich (przyjęto prowokacyjnie dawne nazwy) z siedzibą w Marburgu, która m. i. ma na celu kontynuowanie tendencyjnie prowadzonych prac bibliograficznych. Jako pierwszy „produkt“ tej kontynuacji wyszła właśnie w r. 1953 tutaj

* Zob. W. Chojnacki, Niemieckie i polskie bibliografie b. Prus Wschodnich i Pomorza Gdańskiego. Przegląd Zachodni 1955, nr 3—4, na s. 747—748.

omawiana bibliografia. Obejmuje ona ogółem 4538 pozycji druków zwartych i materiałów czasopiśmiennych, przede wszystkim niemieckich (materiały polskie celowo zostały zredukowane do minimum!), w układzie systematycznym według następujących głównych działów: wiadomości ogólne, krajoznawstwo historyczne, ludoznawstwo, historia ogólna i polityczna w układzie chronologicznym, historia prawa, ustroju i administracji oraz zdrowie publiczne, historia wojskowości, historia gospodarcza, dzieje kultury umysłowej, historia kościelna, historia regionów i miejscowości, historia ludności. Rejestr jest wspólny dla nazwisk osób i nazw geograficznych. Brak natomiast objaśnień do skrótów. Pozycje niemieckie zostały podane również w tłumaczeniu niemieckim. Wewnętrzna strona spodniej części okładki zawiera 11 pozycji wydawniczych z serii: „Wissenschaftliche Beiträge zur Geschichte und Landeskunde Ost-Mitteleuropas“. Wszystkie te propozycje wydane powstały po wojnie, a spośród nich warto wynotować następujące ciekawsze: Klaus Mehnert, *Abriss der slawistischen und Osteuropa-Forschung in Deutschland seit 1945*. Marburg/L. 1951, Georg Dabinnus: *Die ländliche Bevölkerung Pommerellens im Jahre 1772 mit Einschluss des Danziger Landgebietes im Jahre 1793* [b. r. w.], oraz Klaus Dieter Staemmler: *Preussen und Livland in ihrem Verhältnis zur Krone Polen 1561—1568*. Marburg/L. 1953.

Franciszek Szymiczek